

طرف مشروطه‌ها يك نفر ارمنی با سه چهار نفر مقتول شده، آنها به سمت شاهرود و بسطام سنگربندی نمودند. دو نفر مقتول لژگی [را] به شهر آورده، شخص زخمی هم فوت شد. مقتولین را در تابوت گذارده حمل بدروسید نمودند. برای این نزاع صدنفر متجاوز لژگیها فراراً به خوجه نفس رفته و می گفتند ماها را به اسم قراولی محمد علی میرزا آورده اند.

درباب قتل

سوارهای قفقازی و لژگی که مأمور گرفتن مال بودند يك نفر ملازم سالار اشجع را در خرابه شهر مقتول [کرده] يك نفر رعیت مرز بانکلاته را توی شهر تیر زده مجروح است.

درباب لژگیها

حقوق سوارهای قفقازی چند روزی تأخیر افتاده بر سر بارف شورش نمودند. محمد علی میرزا بدقونسول شاکی شده صدنفر آنها را در قونساخانه هشت ساعت حبس کرده تسلیم شدند. حسب الامر محمد علی میرزا نفری بیست تومان مواجب به آنها داده شد. به اتفاق بارف به رامیان رفتند. تا چه شود.

درباب ایلخی مازندران

سه ماه است خوانین و مباشرین و کدخدایان محل همه روزه مأمور گرفتن مال ایلجاری و مکاری بوده، دو مقابل وجه از صاحبان مال اخذ نموده، چند رأس مال به شهر می فرستند. آخر الامر محمد علی میرزا تلگرافی به سالار اشجع نموده هر قدر مال ممکن است از اتران و غیره گرفته بفرستید. صدنفر قفقازی هم مأمور گرفتن مال بوده. اولاً سه چهار هزار تومان سالار مزبور از توابع اتران اخذ کرده و مالها را رها نمودند. به اتفاق صد نفر قفقازی به سمت مازندران رفته، متجاوز از هزار مال ایلخی [را] که در کناره دریا تعلیف می کردند چپاول [کردند]. سیصد رأس از آن مالها را جلب منفعت کرده، بعضی را فروخته و مقدار شصت رأس برای خود نگاه داشته. هفتصد مال به شهر فرستاده شد. تماماً را داغ شاهی زده سوارهای لژگی سوار شده به اردو رفتند.

درباب چپاول

سابقاً به عرض رسانیده که طایفه قرقچی با طایفه قجق خونی [بوده] و جدال دارند. در این موقع که اردو نزدیکی رامیان منعقد شده طایفه قرقچی بهانه جوئی کرده که طایفه قجق مشروطه خواه است. با اهالی رامیان همدست می باشند. صدنفر سوار، ششصد رأس گوسفند طایفه قجق را چپاول و چند نفر چوپان را به قتل رسانیده در اردو گوسفند را تقسیم می نمایند. طایفه قجق بعضی پناه به اردو برده و برخی کوچ نموده به رامیان ساکن شدند. تا چه شود.

درباب رامیان

امیر عشایر و سایر خوانین که اردوی رامیان رفته پولکنیک همه روزه خیال جنگ دارد. سالار اشرف به اتفاق ساعدالسلطنه در مقام اصلاح برآمده. رؤسای رامیان اظهار داشته هرآینه محمدعلی میرزا به عرض ماها گوش می دهد. امیر عشایر را به حکومت نمی خواهیم و پنجاه هزار تومان وجه تقدیمی می دهیم. پانزدهم ماه فرواری سالار اشرف بدشهر آمده حضوراً مطالب را به عرض می رساند. اگرچه باطناً میل دارند به حسب ظاهر تعرض کرده جواب ندادند.

درباب گرفتن مجاهد

سه نفر ارمنی مجاهد برای قتل محمدعلی میرزا اقدام کرده، دوفتر به استراباد وارد شده، یک نفر از راه شاهرود آمده. شانزدهم ماه فرواری یک نفر را به لباس قفقازی دستگیر [کرده] اقرار نمود از طرف پیرم مأمور این کار شده. حسب الامر در محبس اورانگاه داشتند. تا چه اقتضا کند.

نمره ۲

دویم ماه مرچ ۱۹۱۲

درباب امیر مکرم

معظم الیه از بارفروش به سبب اغتشاش لزگیها و اهالی لاریجان به قره سو آمده توسط قونسول پولی از بانک قرض نماید. با قزاق به قونسولگری آمده قرار شد صد و پنجاه هزار تومان از بانک روس قرض نماید. املاک خود را گرو بدهد. ده هزار ۲۲۷ تومان از بانک روس قرض کرده ده هزار تومان هم به محمدعلی میرزا تقدیم نماید. بعد از ختم عمل دو ساعت در کلاه فرنگی خدمت محمدعلی میرزا رفته مراجعت به قره سو نمودند.

درباب قتل مجاهد

به عرض رفته بود یک نفر ارمنی را گرفته اند. حسب الامر بیرون دروازه آق قلعه برده به قتل رسانیدند.

درباب شاه سوندیها

۲۳ ماه فرواری صد و پنجاه سوار شاه سوندی ۲۲۸ از دریا بیرون آمده خدمت محمدعلی میرزا در شهر وارد شدند.

۲۲۷- اصل: دهمزار.

۲۲۸- (شاهسون).

درباب رامیان

چند نفر رامیانی غفلتاً در جنگل گرفتار ترکمان شده هشت نفر را سر بریده، پنج نفر زخمی، یک بچه و هشت رأس مال ترکمانهای اتابائی [را] چپاول کرده بردند. شعبان اف صاحب منصب قفقازی با یک نفر مقتول شده.

درباب پست استرآباد

بعد از سه ماه پست در شاهرود توقیف بوده. سی و پنج بسته نوشتجات وارد پستخانه، فوراً مأمور آمده، بسته‌های پست را خدمت محمدعلی میرزا بردند.

درباب لژگیا

از شدت صدمه و چپاول این طایفه اهالی استرآباد و اطراف قوه تکلم ندارند. زمان حرکت رامیان سه چهار نفر کتولی و غیره مقتول [شده]، اموال مردم را از پول و طلا و تفنگ و پارچه، آنچه توانستند به غارت بردند و مالهای مردم را یکی پنج تومان و یکی هفت تومان به تراکمه فروختند. تا چه شود.

درباب رامیان

دویست نفر مجاهد از شاهرود با یک عراده توپ وارد رامیان گردیده. پولکنیک چند قفقازی را برای تراع فرستاده، دو نفر مقتول شده فرار کردند. مجاهدین اردو را توپ بسته قفقازی و پیاده ایلجاری تماماً متفرق شده برگشتند. خبر به محمدعلی میرزا رسید. شعاع السلطنه با صد نفر شاهشوندی به طایفه ایلغی فرستاده سوار یموت را جمع آوری نمایند. خوانین از راه صحرا به ایلغی آمده، محمدعلی میرزا آدم فرستاده شعاع السلطنه را با خوانین مراجعت دادند. روز بیست و هفتم ماه مذکور یک نفر دامغانی باعث گردیده علی محمد نام اهل نودیجه ساکن محله بنی کریمی دو نفر شاهشوندی را مقتول [کرده]، یک نفر مجروح شده قاتل هم فرار کرد. حسب الامر ریختند در محله بنی کریمی. چند نفر سادات محترم را با چند نفر کسبه بازار عنفاً به دیوانخانه برده حبس نمودند و هزار تومان متجاوز اموال مردم را غارت کردند.

مراجعت محمدعلی میرزا به روسیه یوم غره مارچ ۱۹۱۲

بیست و نهم ماه فرواری ایوانف قونسول روس ختم عمل [را] به محمدعلی میرزا اطلاع داده فوراً دیوانخانه را خلوت کرده سوار لژگی و غیره و متفرقه را خارج [ساخته] دروازه شهر را بستند. در صورتیکه چهل هزار تومان وجه از مازندران رسیده بود. تمام کارها [را] به قونسول واگذار نموده، غره ماه مارچ صبح زود دو نفر ملازم با خود گرفته با پنجاه قزاق روس حرکت به سمت قره سو که ملاکیله موسوم رفته. از آنجا به خاک روسیه عودت نمودند. شعاع السلطنه با حاجب الدوله و سایر اجزا در قونسولگری رفته به توسط قونسول امورات شخصی را اصلاح نمایند. تا چه شود.

مذاکرات قونسول - دویم مارچ

معظم‌الیه تمام سرکرده‌ها و علما و پیرمردان بلد را احضار نموده به‌ایشان گفت از این روز من بعد امنیت استرآباد با من است. تماماً آسوده باشید. کسی هم اسم مشروطه و استبداد به‌زبان جاری نکند. خبر آوردند مجاهدین توی شهر می‌آیند. دو نفر جارچی در بازار فرستاده جار کشیدند هرآینه استرآبادی یک نفر مجاهد را در شهر پناه بدهد خانه او تاراج است و اعلان نوشته در معبرها چسباندند.

ورود سالداد

دویم ماه مذکور دو ساعت به‌غروب دو بیست نفر سالداد از راه قره‌سو با سه عراده توپ و قورخانه زیاد رسماً وارد شهر گردیده به‌طریق نظام وارد دیوانخانه شدند.

نمره ۳

۱۵ مرج

درباب محمدعلی

به عرض رفته بود محمدعلی میرزا از استرآباد حرکت نموده بدقتضای پولتیک در عشوراده توقف کرده ترکمانهای جعفربائی برای ملاقات رفته ممانعت نمودند. لاکن طایفه یموت از ورود قشون روس به‌استرآباد بی‌اندازه واهمه کرده‌اند. تماماً می‌گویند استرآباد را دولت روس تصرف کرده از مراجعت محمدعلی میرزا خیلی کدورت دارند. تا چه اقتضا کند.

درباب اخذ تفنگ

پنجم ماه مرج به‌امر قونسول در بازار جار کشیدند سه روزه اهالی استرآباد آنچه تفنگ دیوانی و خریداری و امانت داشته‌باشند تسلیم امیراکرم کرده قبض رسیدبگیرند. به‌سبب این حرف پانصد قبضه تفنگ ورندل و سه تیره تسلیم امیراکرم کرده قبض گرفتند. لاکن هزار قبضه زیاد در دست مردم است که پنهان کرده‌اند.

قراولی سالداد

ایضاً به‌امر قونسول برای ورود مجاهد اطراف شهر را محافظت دارند. دروازه شهر متصلاً قراول بوده، از طایفه یموت و اهل شهر تفنگ حمل و نقل نمی‌شود. هرکس تفنگ داشته باشد از او خواهند گرفت.

درباب حیدرآباد

امیراکرم دو نفر مأمور برای گرفتن مقصر به‌قریه حیدرآباد فرستاده مقصرین شب

دم اسب مأمور را بریده و جواب کردند. امیراکرم مطالب را به قونسول اطلاع داده. محمد غلام‌باشی با سی نفر قزاق به قریه مذکور رفته مقصرین را مغولاً به شهر آورده حبس نمودند.

درباب لژگیا

بارف رئیس سوارهای لژگی مراجعت از گنبدقابوس [کرده]. هفتم ماه مارچ قونسول تمام آنها را در قونسلخانه سان دیده اسب و تفنگ با فشنگ را تماماً گرفته، موجب آنها را داده، به روسیه عودت دادند.

درباب کتول

ایضاً خبر رسید مجاهدین بدخاک کتول آمده، اهالی کتول برضدیت آقاخان امیرامجد شورش کرده خواستند انبارهای شلتوک [را] بچاپند. از طرف قونسول سفارش در این باب به آنها [اخطار] گردیده. لکن متعلقین معظم‌الیه فراراً به شهر آمدند.

درباب قهارخان

سالار اشجع روز حرکت محمدعلی میرزا با پنجاه نفر سوار وارد شده به سبب انقلابات مملکت در قونسلخانه متحصن گردیده، چند شب توقف کرده، قونسول او را بدحکومت بندر جز فرستاده، از راه قراسو بندر جز رفتند.

درباب توپخانه

چهار عراده دستی و کوهستانی و یک عراده توپ شیندل که در تصرف محمدعلی میرزا بوده به امر قونسول به شهر آورده در توپخانه دولتی ضبط نمودند.

درباب ترکمانها

به سبب جمع نمودن تفنگهای ولایتی طایفه یموت در تزلزل افتاده از گوکلان و غیره متعهد شدند هرآینه قشون روس مطالبه تفنگ از تراکمه نماید برای دفاع حاضر ۲۲۹ شده حال (؟) خیوق و بخارا خواهد شد.

درباب اجزاء محمدعلی میرزا

در این مدت صدنفر اجزاء مخصوص و خدمتکار بوده زمان حرکت از شهر ابداً اعتنائی به آنها نکرده رفتند. اکثر پریشان [اند] و پولی ندارند [که] به وطن خود برگردند و برخی از خجالت و شامت خلق نمی‌توانند به اوطان خود بروند. علی‌الشمس در کوچ و بازار فحش عرضی ۲۳۰ به محمدعلی میرزا داده چاره ندارند.

درباب محمدعلی میرزا

دهم ماه مرچ قونسول به اتفاق حاجب الدوله از قراسو به عشوراده رفته، محمدعلی میرزا را ملاقات کرده شب دوازدهم مرچ با پراخوت پست حرکت به سمت روسیه نمودند.

درباب شاهکوه

ایضاً خبر رسید مجاهدین که در شاهرود می باشند بی اندازه باعث خرابی شاهرود و بسطام گردیده. سه چهار خانه در شاهکوه چاپیده تمام اجناس زندگانی آنها را به غارت بردند.

نمره ۴

۲۸ ماه مرچ ۱۹۱۲

درباب سرقت

شب پانزدهم مارچ سه نفر دزد طایفه از قریه محمدآباد یک رأس گاو به سرقت بردند. صاحبان مال به قونسول عارض شده پنجاه نفر قزاق به اتابائی رفته سارقین و کسان آنها را دستگیر کرده، آلاچیق یک نفر را غارت [کرده] به اتفاق قاضی آخوند رئیس طایفه مذکور را در شهر آورده حبس نمودند. بعد از دو روز یک نفر سارق را قونسول امر نموده در بازار چوب مفصلی زده ملترم شدند سه روزه عین مالها را تسلیم [کنند]. پنجاه تومان جریمه گرفتند.

درباب شعاع السلطنه

روز هفدهم ماه مذکور شعاع السلطنه به اتفاق بیست نفر قزاق به قراسو رفته از آنجا عودت به روسیه نمودند.

درباب شرارت ایلغی

ایضاً به قونسول خبر دادند طایفه ایلغی شرارت می نمایند. چهار نفر قزاق به طایفه ایلغی رفته محمدخان رئیس آنها را مغلولاً به شهر آورده، ملترم شد که جلوگیری از اشرار طایفه ایلغی نمایند.

درباب شرارت کتولی و فندرسکی

به قونسول خبر دادند سیدعلی محمد کتولی با مهدی خان فندرسکی برادر ایلخانی مرحوم همدست شده کما هوفی السابق در کتول و فندرسک شرارت دارند. محمد غلام با چند نفر قزاق به کتول رفته سیدعلی محمد را از کتول تبعید به سمت بسطام نمودند. مهدی خان فندرسکی برادر ایلخانی را برای آوردن به شهر سخت گرفته، مشارالیه خود را به

ناخوشی زده مبلغ شصت تومان به محمد غلام قونسول تعارف داده عریضه نوشتند در خدمات نوکری حاضریم. بعد از رفع ناخوشی خدمت می‌رسم.

درباب قدغن روغن

زمستان گذشته در استرآباد مانند فعل ربيع ابدأ سختی نکرده در صحرای یموت روغن فراوان [بود]. به سبب جمعیت روسها که تقریباً از چکت و قزاق و سالداد دو هزار می‌باشند کموسر قدغن سخت کرده است روغن از گنبد قابوس حمل به شهر نشود.

درباب ورود چکت

روز بیست و چهارم ماه مرچ صدنفر سوار چکت وارد به استرآباد شدند. در باغ عباس‌خان منزل نموده به امر قونسول هفت باب آلاچیق از تراکمه اتابای گرفته برای سوارهای چکت توی باغ سرو پا کردند. لکن طایفه یموت خیلی واهمه کرده امنیت در همه جا پدیدار است.

درباب شرارت مشروطه‌ها

عبدالرسول برادر حسین مقتول که محمدعلی میرزا او را به دار کشیده بود بعد از رفتن محمدعلی میرزا او را از خوجه نفس نجات داده، چند روز است بعضی الواط اطرف خود جمع نموده مشغول شرارت و هرزگی می‌باشند.

نمره ۵

۱۱ ماه اپریل - ۱۹۱۴

درباب رئیس تلگراف

سلخ ماء مارچ نویدالممالک رئیس تلگراف استرآباد وارد شده علی محمدخان برادرش را تلگرافخانه بندرجز فرستادند.

درباب تلگراف

امیرمجلل که اصلاً اهل گرجستان و چندی در زمان مشروطه در اداره نظمیہ ریاست داشت قبل از حرکت محمدعلی میرزا به استرآباد آمده تاکنون توقف دارد. شعاع السلطنه از بادکوبه تلگرافاً راپرت استرآباد و طهران از او خواسته. از قرار مذکور با محمدعلی میرزا مکاتبه دارد. چند روز قبل با قونسول مذاکره داشته در استرآباد مدرسه باز نماید. قونسول ممانعت کرده گفت باید از وزیرمختار اجازه حاصل شود. تا چه اقتضا کند.

درباب پستخانه

دویم اپریل رئیس پست استرآباد مراجعت کرده. ادره پست برقرار است.

درباب ترکمانها

گچلان مسیحی سه سال است در جعفربائی طایفه انجلی آسیاب الش قرار داده، چندی قبل به توسط دونفر ترکمانها اراضی طایفه مذکور را بیست و پنج هزار منات بیست و پنج ساله اجاره نموده به قرب هشتاد کیسه آرد بعضی تراکمه اطراف را رشوه داده جلوگیری بکنند. قضات جعفربائی مخبر شده در این باب گفتگو می نمایند. من جمله مالکانهای روسی در قراسو موسوم به ملاکیله تماماً عرابه و گاو جفت دارند. اراضی آنجا را که سابقاً زراعت گاه کردمحلّه بوده تعرف دارند. آنچه اهالی کردمحلّه در این باب به کارگزاری و غیره تشکی می نمایند قونسول ابدأ جواب نمی دهد. ایضاً در طایفه ایلغی آرامنه همین معامله را نموده عموم ترکمانها متوحش [اند] و خیال دارند جمعی از خوانین و پیرمردان یموت شرح حال خود را به سفارت فخمیه عرضه نمایند. تا چه اقتضا کند.

درباب وزیر جنگ روس

از قراری که روزنامه روسی خبر داده وزیر جنگ دولت روس ۱۴ ماد مارت روسی برای بازدید سرحدات قفقاز و شرقی بحر خزر حرکت خواهد کرد، گنبد قابوس را ملاحظه نموده مراجعت از راه حسینقلی و کراسنودسکی به سمت عشق آباد می روند. تا چه اقتضا کند.

درباب قتل کردمحلّه — پسر سیدهاشم عقیلی

دهم ماه اپریل در کردمحلّه نزاع سختی شده، به سبب قتل سابقه در طایفه سادات عقیلی در مقام تقاص برآمده، یک نفر کسان مقتول توی خانه قاتل را تفنگ می زند. قاتل با یک نفر زن و دختر بچه تیر گرفته، دونفر فوت شده، یک نفر زن مجروح مشرف به موت است. چند نفر چکت از طرف قونسول برای گرفتن قاتلین به کردمحلّه رفته چند نفر را دستگیر نموده به شهر آوردند. تا چه شود.

درباب کتول

امیر امجد به قوه قونسول اهالی کتول را اذیت فوق العاده و پول گرافی از آنها گرفته و مطالبه دارد. پیرمردان کتول تلگرافاً به امیر توپخانه حاکم استرآباد عارض شده اند. امیر توپخانه به توسط امیر اکرم تلگرافی متغیرانه به مفاخر الملک نموده. دست از تعدیات برداشته، اهالی کتولی آسوده باشند.

نمره ۶

۲۵ ماه اپریل ۱۹۱۲

درباب روسها

به سبب اغتشاش رامیان و طرف شدن رعیت با علی اکبرخان اکرم‌الملک پسر ایلخانی که به تحریک شیخ عبدالحسین ملای رامیانی بوده قونسول روس دو سال است از اکرم‌الملک و مفاخرالملک پسر علی محمدخان کتول حمایت سخت می‌کند. ایشان هم حتی المقدور محرمانه خدمتی به قونسول می‌نمایند. لذا شیخ عبدالحسین رامیانی حسب الامر قونسول به استرآباد آمده در قونسلخانه تغییری بدایشان نموده گفت در هرخانه که وارد شدید توقیف می‌باشید. مشارالیه در محله بنی کریمی خانه آقاسید ابراهیم توقیف [شده] قونسول چهاردهم ماه اپریل به عزم گنبدقابوس علی اکبرخان را همراه برده، از آنجا به رامیان رفته، بین رعایا و معزی‌الیه را اصلاح کرده به حکومت فندرسک و رامیان برقرار نموده بعد از انجام کارهای شخصی مراجعت نمودند.

درباب قتل

مراجعت غلام روس از مازندران يك نفر ارمنی مجاهد را در مشرفی اشرف وصل به ساو پاسند (?) به قتل رسانیده بودند. گماشتگان قونسول مقتول را دفن نموده و قاتل معلوم نیست.

درباب خالصه

ورود محمدعلی میرزا به استرآباد، انزان [و] توابع و لیوان هشتیکه تمام در تصرف قهارخان بوده، بعد از مراجعت محمدعلی میرزا به روسیه لیوان هشتیکه متعلق به سیف‌الملک پسر سپهسالار می‌باشد در تصرف میرزا جعفرخان منشی قونسولگری می‌باشد. پسر خود را به کلانتری آنجا فرستاده به عنوان اجاره مباشرت دارند.

درباب قونسول

چندی است مشارالیه بدخیال اجاره کردن ملکی برای تفرجگاه افتاده، اولاً قریه باباگلبن يك فرسخی مشرقی را از آقاسید یعقوب مجتهد به عنوان اجاره خواسته قبول نکرده ندادند. ثانیاً قریه توشن را که سه دانگ آن وقف برزایرین حضرت رضا می‌باشد به رسم اجاره خواسته ندادند. بعد از مراجعت از گنبدقابوس اراضی گرمابدشت متعلق به جناب شیخ صفی‌الله مجتهد [را] که صاحب فتوی می‌باشد به توسط صمصام‌لشکر خواهش نموده اجاره بدهند. جناب شیخ صریحاً جواب داده نمی‌دهم.

درباب قحط تکه

اوایل زمستان در خیوق و تکه برف و تگرگ زیادی آمده بود که چندین نفوس

ومراعی^{۲۳۱}] و] مواشی تلف شده. به سبب شدت سرما غلات آن صفحات به عمل نیامده. چهل روز است تراکمه چاروای یموت شلتوک و برنج و گندم و جو با شتر حمل به خیوق می نمایند. برنج در خیوق پوطی هشت منات، گندم پوطی پنج منات، جو پوطی چهار منات از قرار مذکور جزئی تخفیف شده است.

درباب خرید تفنگ

ایضاً تراکمه چاروا و خیوق به سبب وحشیگری که دارند تفنگ برزنکه باورندل را به قیمت گزافی خریده، مانند تراکمه گرگان نشین با هم نزاع می نمایند. تفنگ برزنکه با ورنندل در خیوق و تکه صدمنات به فروش می رسد.

درباب چکت

ایضاً خبر رسید مأمورین دولت روس در تکه اعلان داده پانصد سوار جدید بگیرند. تراکمه اطاعت نکردند. تا چه شود.

نمره ۷

۱۳ ماه می ۱۹۱۲

درباب گنبدقابوس

دو نفر غره ماه می و کالت استرآباد وارد گنبدقابوس شده کموسر با خانم خود سوار درشکه به قراسو آمدند. از آنجا به شاه قدم رفته مراجعت از راه چاتلی به گوکلان، بعد از انجام امورات به سمت بجنورد خواهند رفت. شهرت داده بودند قشون زیادی در گنبد قابوس دارند. تماماً دروغ بوده. فقط عده قشون روس در گنبد پنجاه نفر قزاق و صد نفر چکت می باشد. لاکن چند باب عمارات جدید عالی دارند که من جمله عمارت بزرگی در چاتلی داشتند. عین آن بنای ساخته را در گنبدقابوس آورده چاتلی را هم به هم زده اند. صدوسی درب دکان ساخته موجودی دارند. یوم به یوم در ترقی، و تراکمه گموش تپه به اجازه کموسر زمین خریداری کرده، دکاکین و خانه برای خود می سازند.

درباب پل گنبد

مدتی است پل گرگان را آب خراب کرده، کموسر روس تعرض نموده به سبب ساختن گمرکخانه تاکنون اقدامی نکرده، دو نفر ترکمان از طرف کموسر دو عدد لتکا توی آب انداخته، نفری یک قران در ایاب و ذهاب می گیرند. مقصود کلیه کموسر خراب شدن گمرکخانه می باشد. هر آینه از طرف گمرک پل را ساختند فبها والا جواب

کرده روسها خودشان می‌سازند. لکن مسافت زیادی با گمرکخانه خواهد داشت. تا چه اقتضا کند.

درباب گاو رامیان

سال قبل به‌عرض رفته بود ترکمانهای قجق چهارصدگاو رامیان را چپاول کرده بودند. بابا قلیچخان قان‌یخیزی ساخلوی قریه رامیان که تبعه روس و خدمتگزار کموسر می‌باشد شکایت کرده دو نفر سوار چکت در قجق فرستاده، چهارصدگاو را یکی شاترده تومان از تراکمه غرامت گرفته تسلیم اهالی رامیان نمودند.

درباب تفنگ

ایضاً محمدعلی میرزا آنچه تفنگ به تراکمه جعفربائی داده بود روسها به‌موجب صورت تفتکها را پس می‌گیرند.

درباب امیر توپخانه

هفتم ماه می امیراکرم تلگرافی به حکمران استرآباد نموده به‌زودی حرکت نمایند. معظم‌الیه جواب داده برای حرکت سوار و قورخانه معطل هستم. قونسول روس به‌توسط امیراکرم تلگراف نموده که شما سوار و قورخانه لازم ندارید. شخصاً ما چند نفر توپچی بیائید.

درباب نزاع توپخانه

پسر دولت‌وردی خان ساکن خوجه‌نفس با دو نفر گموش‌تپه‌ای نزاع کرده يك نفر رامجروح می‌نماید. قونسول روس دو نفر قزاق فرستاده او را مغلولاً به‌شهر آورده حبس نمودند.

درباب سالار بجنوردی

معظم‌الیه يك نفر آدم مخصوص خود را به‌گوکلان فرستاده با خوانین آنجا قرار دادند سوار یموت از راه رشت و سملقان به‌سمت عباس‌آباد و مزینان رفته قافله را بچاپند. این‌خبر به‌تمام طایفه یموت منتشر گردیده باطناً از روسها واهمه دارند.

درباب امامزاده و زیارت عمومی و اعتقاد تراکمه

در شمالی استرآباد امامزاده عبدالله برادر حضرت امام‌رضا صاحب کشف و کرامات است. در این چند روزه سه‌نفر که مدتها به‌مرض فلج گرفتار بودند با يك نفر بچه‌دهاتی از يك چشم کور بوده توی امامزاده خوابیده شفا یافتند. از اطراف بلد حتی تراکمه شب و روز به‌زیارت امامزاده آمده مخارج زیاد می‌نمایند.

درباب ورود قورخانه

دهم ماه می چند ارابه قورخانه از راه قراسو روسها وارد دیوانخانه نموده به‌قرب

صد نفر چکت که در صحرا متفرق بودند به امر قونسول وارد شهر شدند. پولتیک روسها مقتضی شده از فتوحات سالارالدوله و مراجعت محمدعلی میرزا منتشر می‌دارند. تا چه شود.

نمره ۸

سیام ماه می ۱۹۱۲

درباب جریمه

به عرض رسانیده بود برای نزاع بین تراکمه خوجه نفس و طایفه گموش تپه قونسول پسر دولت وردی خان را به شهر آورده محبوس است. چندی قبل در حبس بوده. چند پیر مردان جعفر بائی توسط نموده هشتاد و دو تومان به عنوان جریمه از ضارب گرفته به مجروحین دادند.

درباب تجری اتباع روس

یک نفر ترکمان تبعه روس اشتباهاً به قونسول عارض شده رعایای جعفر آباد ملک به قرب صد تومان قند و پشم از من به غارت برده. غلام قونسول مأمور گردیده بعد از چند روز که در دهات تفحص نموده اثری به ظهور نرسیده معاموم شد یک نفر کتولی مطالبه طلب خود را از ترکمان کرده بود.

درباب قتل پیرم

بیست و سیم ماه می قونسول روس خبر داد پیرم را در جنگ سالارالدوله به قتل رسانیده و شانزده ساعت جنگ طرفین طول کشیده بعضی که خود را دولتی می‌دانند از قتل پیرم بسیار خوشحالند.

درباب تحریک کموسر

ایضاً کموسر روس در این چند روزه تمام یموت را گردش نموده تحریک و تحریض برای اغتشاش می‌نماید. تراکمه بعضی که صدمه خورده‌اند و فهمیده‌اند که تحریک روسها غرض دیگر است اطاعت نمی‌کنند. برخی از تراکمه که وحشی هستند چون در این موقع فصل درویدن غلات است خیال اغتشاش ندارند. تا چه شود.

درباب استرداد تفنگ

بیست و چهارم ماه مذکور قونسول به امیراکرم اجازه داده تفنگهای مردم را مسترد بدارند. در ضمن از بعضی اشخاص محرمانه پولی گرفته تفنگ او را به موجب قبض مسترد می‌دارند.

درباب املاك حاجی امین الضرب

آقا رمضانعلی قاضی که از ترس محمدعلی میرزا فراراً بد طهران رفته بود مستغلات ۲۳۲ حاجی امین الضرب [را] که در استرآباد است اجاره نموده تلگرافاً واگذار بد ملا محمد قاسم و آقا علی جان مقمودلوی نموده. آقارضای امفھانی گماشته حاجی حسین آقا عازم طهران است.

نمره ۹

۱۳ ماه جون ۱۹۱۲

درباب رئیس مالیه

سیم ماه جون رئیس گمرک بندر جز میرزا محمودخان اجزاء خود را به ریاست مالیه استرآباد فرستاده، امیراکرم اظهار داشت این مطلب رسمیت ندارد باید از کابینه طهران بدمن بنویسند. میرزا محمودخان بد ریاست مالیه رئیس گمرک را راپرت داده از طهران تلگرافی به امیراکرم نمودند و یک نفر هم رئیس ثلاث می باشد که مشغول اقدامات مالیه و باندرول خواهند بود.

درباب کموسر

پنجم ماه مذکور مشارالیه برای سرکشی سوارهای چکت که در بندر و بین راه مازندران و قشون بارفروش رفته بود [بعد] از ده روز خواهند نمود.

درباب نزاع

ایضاً خوانین انزان برای وصول صدتومان طلب با یک نفر رعیت نزاع کرده عیال او را با کارد مجروح می نمایند. حسب الامر ایالت دو نفر مأمور نوکنده رفته زمان خان را با دو سه نفر مغولاً به شهر آورده محبوسند.

درباب روسها

مدتی است قونسول روس خود با اجزاء و اتباع مشغول خریدن املاك و اجاره نمودن قراء استرآباد می باشند. صحرای خیرات که متعلق به جناب شیخ صفی الله و سایر اربابان است يك دانگ از خیرات دو فرسخی مغربی را قونسول از محمدنام غلام خریداری کرده است. از قرار مذکور خیال دارند در آنجا بنائی بسازند. تصرفات در جنگل خیرات خواهند نمود. تا چه اقتضا کند.

درباب روسها

صدنفر سوار چکت مستخدم شهر عوض گردیده، صدنفر دیگر با دو عراده توپ،

شصت تیره وارد شدند. دیوانخانه دولتی و باغ عباس خان در تصرف روسها می باشد. سالن روسی صبح و عصر در بیرون شهر مشق نظام نموده شبها دوساعت از شب گذشته [در] دیوانخانه دعا به امپراطور می نمایند. آجرهای نقش کرده و عکس که در عمارت آقامحمدخان نصب بوده با سنگهای هزاره ۲۲۳ تلگرافخانه را روسها برداشته بردند.

درباب تلگرافخانه

صاحب منصب روسها بعضی در تلگرافخانه ایران ۲۲۳ منزل نموده اند. نوید الممالک رئیس تلگراف روزها [تا] مقارن غروب اجازه ماندن در تلگرافخانه دارد، شبها قدغن است. مجبور گردیده يك دستگاہ تلگراف را در منزل خود برده شب مخابره می نمایند.

درباب خرید ملك

بابا گلبن يك فرسخی مشرقی استرآباد دامنه کوه واقع، هوای خوبی دارد. تقریباً پانزده خانوار رعیت دارد. سه دانگ آن ملك متعلق به حاجی محمد رضای تاجر می باشد. قونسول ایشان را سخت مجبور نموده سه دانگ قریه مزبور را سه هزار و هشتصد تومان فروخته. سه دانگ دیگر متعلق به آقاسید یعقوب مجتهد صاحب یکه باغ است. وقف اولاد می باشد. ایشان را هم قونسول سخت گرفته به او بفروشد یا اجاره بدهند. سادات آنچه عجز نموده اند قونسول روس قبول نکرده. تا چه اقتضا کند.

درباب دونفر دزد

هفته گذشته چند نفر یاطابی (?) از بندر جز به استرآباد آمده دونفر شاهسوندی پیاده به سمت شاهرود می روند. بین راه دونفر دهاتی را لخت کرده مال و اموال آنها را بردند. نایب الایاله تلگرافی به نایب الحکومه شاهرود فضل الله میرزا نموده مرتکبین را دستگیر کرده بفرستند. تا چه شود.

نمره ۱۵

۲۴ ماه جون ۱۹۱۲

درباب قتل

دربالاجاده چهار فرسخی مغربی نزاعی شده بود. امیر اکرم حجت نام ملازم خود را برای گرفتن مقصرین فرستاده می رود. زمان گرفتن مقصر بعضی خودسری می نمایند. حجت نام با چوب توی سر يك نفر فیوج زده فوراً فوت شد. بعد از نرس پای خود را تفنگ می زند. حجت را روی مال انداخته آوردند. مجدداً مأموری رفته ده نفر مقصر را مغلولاً به شهر آورده حبس نمودند. تا چه شود.

۲۳۳- اصل: هزاره و ظاهراً هزاره (=ازاره) می خواسته بنویسد.

۲۳۴- یعنی در خاک ایران.

درباب تجار روس

ایضاً روز هفدهم ماه جون چند نفر از تجار روس بدقرا سو آمده. مقصود ایشان خریدن املاک و اراضی استرآباد است. عجلتاً ۲۲۵ در صحرا از جعفر بائی و غیره گماشته ایشان گردش می کند اراضی یموت را خریداری نمایند. تاجد شود.

درباب قونسول

مقدمه قریه بابا گلین را بدعرض رسانیده بود. آقاسید یعقوب مجبور و نا علاج سه دانگ قریه را که وقف بر ورثه بود مبلغ سدهزار و هشتصد تومان فروختند. بعد از خریدن قریه مذکور عموم سر کرده ها و نایب الایاله و کار گزار را قونسول در بابا گلین دعوت نموده مقارن غروب مراجعت نمودند. لکن برای ساختن عمارات و بناهای شهر چوب واصله تماماً از جنگل بابا گلین و خیرات بدشهر می آورند. قونسول رعایا را قدغن کرده درختان کهن و راست را نیندازند.

درباب عمل مالیه

مسیو وندرل رئیس گمرک بندر جز نوزدهم ماه مذکور در پستخانه که اداره مالیه شده وارد شدند. ترتیبات مالیه استرآباد را سؤال و جواب کرده، میرزا محمودخان رئیس مالیه و ثلاثه را خدمت قونسول و نایب الایاله معرفی کرده مراجعت نمودند.

درباب قشون روس

از قرار مذاکره چهار هزار سالداد روس وارد چکشلر و شاه قدم گردیده احتمال وارد شدن به استرآباد را دارد.

درباب سرقت

شب ۲۲ ماه جون در رأس مال میرزا جعفر منشی را از قریه محمدآباد یک فرسخی شمالی سرقت بردند.

درباب سپهدار

هشت نه سال قبل سپهدار تمام خالصه جات استرآباد را از مرحوم مظفرالدین شاه خریداری کرده بود. یک سال هم در حکومت علاءالدوله تصرف داشتند. بعد به مناسبت املاک تین کابن ۲۲۶ قراء خالصه قزوین را در عوض بدمشارالیه واگذار کرده بودند. از قرار مذکور آن هم برهم خورد. میرزا علی اکبرخان منشی بانک استقراضی روس به استرآباد آمده قراء خالصه استرآباد را تصرف نمایند. الیوم که بیست و چهارم ماه جون می باشد سر کرده ها و اشخاصی که سابقاً دهات خالصه داشتند در کارگزاری به اتفاق قونسول و نایب الایاله مشغول استنطاق می باشند. تاجد شود.

نمره ۱۱

۸ ماه جولای ۱۹۱۲

درباب ملك سپهدار

به عرض رسانیده در کارگزاری استنطاق می نمایند. چون بلوك اکتول و کهسار و فندرسک از عهد خاقان تاکنون در تصرف حکومت اولادهای میرفندرسک بوده امروزه برای ایشان سخت است به موجب قانون جدید هرکسی مالیات خالصه را تمام و کمال مسترد نمایند عجزاً ۲۲۷ قونسول حکم نموده آنچه از املاک خالصه که متنازع فیه می باشد نماینده سپهدار اظهار می کنند تا خبر مجدد از طهران برسد.

درباب قلعه محمود

قریه مزبور يك فرسخ بین شمال و مغرب شهر واقع است. سابقاً قلعه به قرب صد و پنجاه خانه رعیت نشین بوده، هفتصد خروار مالیه دیوانی داشته. به سبب تاخت و تاز تراکمه رعیت متوازی، عمل دیوان نقصان وارد شده. حکام مالیات قریه قلعه محمود را در عوض حقوق سوارهای حاجی محمدخان ترکمان می دادند [که] ترکمانها یاغی گری نکنند. چندی قبل میرزا جعفرخان منشی روس قلعه را اجاره نموده ترکمانهای جعفرباثی ازدحام کرده در منزل امیراکرم وارد [شده] به موجب حکم سپهدار قونسول امر نموده میرزا جعفرخان قریه مذکور را مسترد نمودند.

درباب سرقت

تفنگهای برزنکه جدید که روسها برای محمدعلی میرزا آورده بودند قونسول کلید آنها را جمع نموده در انبار ضبط می نمایند. سالداد قراول چندی بود تفنگها را سرقت کرده به ترکمانها قبضه ای دومانات سه منات می فروختند. غره ماه جولای پنج قبضه تفنگ سرقت شده، از باغ میرزا جعفرخان که سالداد مفقود نموده بود پیدا کرده قونسول روس سالداد قراول را امر کرده حبس نمودند.

درباب امیر مؤید

اسمعیل خان سوادکوهی زمان محمدعلی میرزا فراراً به طهران رفتند، ایوانف قونسول روس اطمینان به او داده مراجعت به مازندران نماید. قرار بود از راه شاهرود به استرآباد آمده قونسول را ملاقات کند. تفرعن ورزیده نیامد. قونسول روس رفتن مازندران را تأخیر انداخته از سفارت حکم شده امیر مؤید به اتفاق سالارمکرم کلبادی برای ترضیه قونسول به استرآباد آمده دوشب توقف کرده مراجعت کردند. بعضی گفتند به

واسطه طرف بودن ایشان با ظفرالسلطنه حکمران مازندران بوده. آن را هم قونسول نصیحت کرده متابعت نمایند. تا چه شود.

درباب اداره مالیه

مسیو وندرل رئیس گمرک مالیات سدن رستاق و انزان توابع را شخصاً بدعهده گرفته مالیات را جمع آوری نماید. استرآباد رستاق و کتول [و] فندرسک را تماماً واگذار بدمیرزا محمودخان نموده. از قرار مذکور در انزان توابع رئیس گمرک از اربابان و زارع ده یک برمی دارند. محمدعلی خان سرهنگ از طهران مراجعت کرده رئیس گمرک کلاتتری را بدمشارالیه واگذار کرده ماهی سی تومان موجب بدهند. به واسطه تحریکات قهارخان رئیس گمرکخانه مشارالیه را مجبوراً بیرون نموده بداسترآباد آمدند. تا چه شود.

نمره ۱۲

۱۵ ماه جولای

درباب سرقت

شب نهم ماه جولای دزد طایفه داز دو رأس مال از قریه حسین آباد سه فرسخی مشرقی بدسرت بردند.

درباب چپاول

ایضاً طایفه اتابائی روز مذکور یک رأس الاغ جنب دروازه شهر از رعیت قریه اوزینه چپاول کرده بردند.

درباب نزاع تراکمه

ملاخان ترکمان ساکن خوجه نفس. اگنط روس برای سه تومان طلب با تراکمه اتابائی نزاع کرده او را چوب می زنند. دهم ماه جولای قونسول پنجاه سوار چکت با دو عراده توپ برای گرفتن مرتکبین فرستاده ترکمانها از ترس خود بدشهر آمده در منزل نایب الایاله تظلم نمودند. بدامر قونسول هفت ترکمان را حبس نمودند. بعد یک نفر [را] که باعث شرارت بود محض ترضیه ملاخان در بازارچه نعلبندان فلک نموده چوب زیادی می زنند. پیرمردان و خوانین طایفه اتابائی در منزل نایب الحکومه توسط نموده وعده سه روزه بدآنها داده مقصرین را رها نمایند. تا چه شود.

درباب سرقت

شب یازدهم ماه مذکور دزد طایفه اتابائی دو رأس مال از قریه سلطان آباد دو

فرسخی مشرقی به سرقت بردند.

درباب رئیس ثلاث

میرزا محمودخان که از طرف رئیس گمرک به ریاست مالیه و رسومات مأمور بوده چند روز قبل در بازار گردش کرده از چند نفر بقال سوخته گرفته به قرب پنجاه تومان جریمه نمود. در ضمن بعضی حرفهای قانونی که در این موقع جایز نبوده شهرت دادند. و گرفتن مالیات رئیس گمرک در اثران توابع از قرار صد به دو آورده (؟) باعث اغتشاش کلی گردیده. مطالب را به توسط امیراکرم به قونسول روس اظهار داشتند که شما از رئیس گمرک رسماً حمایت دارید و این کارها به امضای شما می باشد یا خیر؟ قونسول جواب داده ابداً ربطی به هیئت دولت روس ندارد. فقط قتل اجزاء گمرک را من بازخواست می نمایم. در بابت مالیه و غیره رجوعی به من نیست. میرزا محمودخان و اهله کرده بندر جز خدمت رئیس گمرک رفته. تا چه اقتضا کند. رئیس مزبور مطالبه مالیات هزار جریب را نموده امیراکرم تلگرافاً جواب داده از بابت حقوق سرباز مازندران اسمعیلخان امیر مؤید..... ۲۲۸ مازندران دریافت کرده به من دخیلی ندارد.

درباب قتل

دوازدهم ماه مذکور در قریه ترنگ تپه سد فرسخی مشرقی رعایا نزاع می نمایند بی جهت یک نفر طرف خود را تفنگ زده فوت شد. قاتل را مغولاً به شهر آورده محبوس است.

درباب حکومت

۱۴ ماه جولای نوید الممالک رئیس تلگراف راپرت داده امیر توپخانه از سمنان حرکت کرده.

درباب ناخوشی

به قرب یک ماه است مرض نوبه و محرقه در استراباد زیاد است. [از] سالداد روس هفتاد نفر ناخوش سخت [اند]. اکثر را در عشوراده برده مشغول به معالجه می باشند. تا چه اقتضا کند.

درباب بی اعتدالی بانک بندر

چندی است بانک روس در بندر جز احداث شده و اهالی استراباد بعضی به عنوان قرض و فروختن پنبه پول گرفته اند. لکن بی اعتدالی زیاد می شود. رنجش کلی دارند. دایر شدن بانک از طرف دولت فخمه انگلیس در استراباد یا بندر جز اولاً خلق طالب

و ممنون هستند. ثانیاً منافع کلی دارد که تجارت عمده می‌توان کرد. ضمناً هرکس املاک موروثی خود را از دل و جان برای آسودگی خودشان واگذار خواهند کرد، چونکه يك نفر ایرانی از روسها دلخوش نمی‌باشند و راضی هستند مالا و جانا فدائی دولت فخیمه باشند. روسها دخالت نداشته باشند. تا چه اقتضا کند.

نمره ۱۳

۲۵ جولای ۱۹۱۲

درباب قتل قزاق

يك نفر ترکمان چاروا نزدیکی اترک به‌شکار آهو رفته بود، چهارنفر قزاق روسی گردش می‌کردند خواستند تفنگ را از ترکمان بگیرند، نداده قزاقها تفنگ می‌زنند. دست ترکمان را تیر گرفته فوراً ترکمان يك نفر قزاق را تفنگ زده از اسب افتاد و سه نفر دیگر فرار کردند. کموسر با چند سوار چکت برای گرفتن ترکمان از گنبد قابوس حرکت کردند.

درباب مکاری

تراکمه ایلغی از جنگل مکاری را دستگیر [کرده] يك رأس قاطر و بار او را برده، مکاری هم مفقود است.

درباب حکومت

امیر توپخانه نوزدهم ماه جولای از شاهرود به‌امیراکرم تلگراف نموده. ده رأس یابو به‌عبارت پانصد تومان خریده بفرستید. همین چند روزه شما را با سرکرده‌ها به شاهرود می‌خواهم. میرزاهادی‌خان فندرسکی از طرف اکرم‌الملک خدمت ایالت رفتند.

درباب رفتن سالداد

بیست [و] دویم ماه مذکور صدنفر قزاق روس از شهر حرکت کرده گنبد قابوس رفتند.

درباب بقیه سالداد

ایضاً شهرت دادند به‌واسطه گرمی استراباد و سختی برای مشق و تیراندازی چون گنجایش نداشته دو ماه قرار است در قراسو موسوم به‌ملاکیله اردو منعقد نمایند. سالداد و قزاق تماماً از شهر حرکت کرده بیست‌وسیم جولای رفتند. فقط صد نفر سوار چکت در شهر باقی مانده. تا چه اقتضا کند.

درباب حیدرقلی خان

حیدرقلی خان پسر حاجی رحیم خان مدتی در طهران فراراً رفته بود با حکومت مراجعت کرده، ملقب به هزبر خاقان ۲۲۹ از شاهرود مأمور گردیده. پنجاه سوار امیراکرم مهیا نموده دویست و بیست تومان حسب الامر ایالت بدسوارهایی داده فوری روانه به شاهرود نمایند.

درباب اداره ثلاث

میرزا محمودخان مراجعت از بندر قدغن نمود سوخته تریاک را تماماً در اداره مثقالی سه شاهی بفروشنند. سابقاً بیست درب دکان شیره فروشی بوده، یک ماه است منحصر شده به یک درب که در اداره می فروشند. به این جهت روزی دو سه شیره کش فوت شده. بیست و چهارم ماه جولای جمعی از تریاکی و شیره کش ها ازدحام نموده ریختند در اداره ثلاث. ملازمان اداره را چوب زیادی زده می خواستند خانه را آتش بدهند. از طرف نایب الایاله فراش رفته شیره کشها را متفرق نمودند.

درباب قتل

مشهدی رحیم کدخدا که چند سال خدمت کرده بود دو ماه است بیگاریگی شهر او را خارج نموده یک نفر محمودنام را به جای او آورده مشغول خدمت می شود. صبح بیست و پنجم ماه مذکور محمودنام کدخدای جدید برای عرض سابقه رحیم کدخدا را تفنگ زده مجروح شد. محمود کدخدای جدید را با دو نفر دیگر گرفته حبس کردند. تا چه شود.

نمره ۱۴

پنجم اگست

درباب مجادله

بدعرض رفته بود رئیس گمرک قهارخان سالار اشجع را از کلاتتری اتران ممانعت نموده به شهر آمدند. مشارالیه با قونسول مذاکره نموده چون بعد از رفتن محمدعلی میرزا سالار مذکور به اطمینان قونسول رفته بودند لهذا مجدداً اطمینان گرفته مراجعت به اتران نموده مشغول حکومت می باشد. اعتنائی به رئیس گمرک نکرده همه روزه بین ایشان مشاجره برای گرفتن مالیات می باشد.

درباب سپهدار

اعتصام الممالک کارگزار به اتفاق میرزا علی اکبرخان گماشته سپهدار بندر جزر رفتند، با رئیس گمرک مذاکره شود هرآینه خریداری سپهدار صحیح است رئیس گمرک امضاء نموده دهات خالصه را تسلیم مشارالیه نمایند. تاچه اقتضا کند.

درباب حاج شیخ حسین

مدتی است حاج شیخ حسین رئیس انجمن استرآباد در شاهرود توقف کرده است. به قونسول راپرت دادند حاج شیخ به اتفاق امیرتوپخانه به استرآباد می آید. به اجزاء قونسولگری سفارش کردند زمان رفتن استقبال برای حکومت هرآینه حاج شیخ حسین به همراه باشد او را پیاده نموده به سمت شاهرود مراجعت دهید. تا چه شود.

درباب رئیس ثلاث

به عرض رسانیده میرزا محمودخان رئیس ثلاث با عموم مردم ملرف شده امیراکرم از او شکایت نموده مسیو وندرل بیست و نهم ماه جولای تلگرافاً او را احضار کرده دیگری را برای این کار انتخاب نمودند.

درباب روسها

زمان حرکت روسها از شهر ده نفر برای ذخیره و اسلحه و بعضی اشیاء متفرقه دیوانخانه قراول گذاشته به قراسو رفتند. در شهر انتشار نمود که روسها بیرون رفته دیگر نمی آیند. قونسول نطق کرده به مردم بگوئید من به شماها مژده می دهم که برای مراجعت قشون روس در بیرون شهر سربازخانه می سازیم.

درباب دعوت

امیراکرم شب چهارم ماه اگست قونسول روس [را] در کفشگیری دوفرسخی مغربی که خانه شخصی او می باشد دعوت کرده اعتصام الممالک با میرزا علی اکبرخان هم از بندر مراجعت می نمایند. لکن دعوت در کفشگیری بی رمز نمی باشد. مشورت محرمانه با هم داشتند. پنجم ماه مذکور مراجعت به شهر نمودند. امیراکرم به اتفاق امیرامجد و امیر عشایر خیال دارند روز ششم حرکت کرده ساعدلشکر را بین راه همراه گرفته از راه کتول به سمت بسطام بروند. تا چه شود.

نمره ۱۵

۱۸ اگست ۱۹۱۴

درباب حاجب الدوله

مدتی بعد از حرکت محمدعلی میرزا حاجب الدوله در قونسلخانه روس منزل داشته، خبر ورود امیر توپخانه به شاهرود رسید. در ضمن حاج کریم خان گماشته شعاع السلطنه از راه دریا به استرآباد آمده به اتفاق حاجب الدوله به روسیه رفتند.

درباب چپاول

هفتم ماه اگست خبر رسید اهالی گوکلان به تحریک کموسر روس اکثر اوقات سوار به سمت مزینان فرستاده شرازت می نمایند. از قرار مذکور شمت گاو، چند نفر اسیر از حسین آباد نردین چپاول کرده آوردند. بعد از چند یوم چهار هزار تومان وجه صاحبان گاو، اسیر برای خوانین گوکلان آورده اسیر و گاو خود را بردند.

درباب نزاع

دهم ماه مذکور خبر رسید فی مابین طایفه حاجیلریها و قانچی که جزو محاللات کوهسار می باشد نزاع سختی گردیده تخمیناً بیست نفر از طرف قانچی مقتول [شدند]. ده نفر از طرف حاجیلریها به قتل رسیده. تاجه شود.

درباب محمدعلی میرزا

چندی است در یموت انتشار دارد محمدعلی میرزا فراراً به عشوراده آمده است. تا چه اقتضا کند.

درباب روسها

عده قشون روسی که در دیوانخانه ساکن بودند بکلی عزیمت به قراسو کرده اسباب و لوازمات اردو را هم همراه بردند. لکن خرابی فوق العاده در عمارات دیوانی نمودند. حتی درهای اطاقهای دیوانخانه را سوزانیده و بردند. تخمیناً دوهزار تومان خسارت تعمیر بناها را فراهم کرده اند.

درباب خوانین

به عرض رفته بود خوانین و سرکرده های استرآباد تماماً در بسطام به خدمت امیر توپخانه رفته اند. معظم الیه با ایشان بی اعتنائی و تکبر ورزیده. احدی را اثنان جلوس نداده. روز شانزدهم ماه اگست خوانین مذکور مراجعت نمودند.

نمره ۱۶

۲ سپتمبر ۱۹۱۲

درباب چپاول

بیستم ماه اگست از گنبد قابوس خبر رسید ترکمانهای گوکلانی بدفرب شش هزار تومان اجناس آنجا را از راه عباس آباد و میان دشت چپاول کرده در گنبد قابوس به تجارت تراکمه فروختند.

درباب امیر اعظم

ایضاً از شاهرود خبر رسید امیر اعظم از راه کویر و ترشیز وارد سبزوار گردیده هشتاد شتر حمل بنه نواب والارا می گیرد.

درباب حسین زاده

محمد آقا که سه سال قبل بداتفاق پانوف به استرآباد آمده بود مدتی است در اطراف فروهرز ۲۲۰ با شصت نفر پیاده و سواره مشغول راهزنی بوده، در شاهرود منتشر شد قزاق روس برای گرفتن مشارالیه خواهد رفت. از ترس فرار کرده به کویر جندق رفتند. بعضی مردم که در باطن خواستار ۲۲۱ امیر اعظم می باشند می گویند از ترس نواب والا فراری شده است.

درباب روسها

هفته پیش چادر برای اردوی روسها به قراسو پنج فرسخی مغربی آورده، اردو منعقد شد که سالداد منزل نمایند. لکن برای قزاقها مشغول ساختن بنا می باشند. تا چه اقتضا کند.

درباب خرید ملک

بلوک شیرنگ که در جزو فخر عمادالدین واقع در پنج فرسخی مشرقی است مدتی است از تاخت و تاز تراکمه تماماً منهدم شده آبهای قنوات شیرنگ به هدر می رفت، شیخ محمدباقر فاضل با سادات شیرنگی قرارداد پانصدساله، دو دانگ متعلق سادات باشد، یک دانگ حاج شیخ محمدباقر و سه دانگ دیگر دریابیکی روس با میرزا داودخان مسیحی به شراکت گرفته، ده خانوار از مالکانهای روس با چند ماشین تخم کشی از روسیه آورده، قریه مذکور را آباد نمایند. محصول دو دانگ مال سادات باشد.

۲۴۰- کذا در متن، ولی باید مقصود فریومند (فرومند) باشد.

۲۴۱- اصل: خواستگار.

درباب خریدن ملك

جهان آباد چهار فرسخی مشرقی که جزو دهات ملك محسوب بوده از اہم، ترکمانهای داز خراب کرده بودند با خاک طایفه داز مقابل می باشد. ساعدلشکر برای آبادی دهات خود قریه مخروبه جهان آباد را مبلغ سدهزار تومان بدربابییگی فروختند.

درباب رئیس گمرک

مسیو وندریل رئیس گمرک برای بازدید عمارات دیوانی به استرآباد آمده قراردادند استاد موسی بنا منغول تعمیر دیوانخانه باشد.

درباب امیر اعظم

شب ۱۹ ماه صیام نواب والا ورود خود را از شاهرود به سالار اشرف تلگراف کرد، لکن چند کاغذی بدخوانین یموت و بعضی از دوستان خود نوشته در باطن محرك است حکومت استرآباد را به او واگذار نمایند.

درباب محمدعلی میرزا

چندی است افواهاً شهرت دارد محمدعلی میرزا به خاک ایران آمده، گاهی می گویند وارد تبریز شده است، و گاهی می گویند به گموش تپه خواهد آمد. حاجب الدوله که از استرآباد حرکت نموده بهرشت وارد شد.

نمره ۱۷

۱۶ ماه سپتمبر ۱۹۱۴

درباب چپاول

ایضاً خبر رسید پنج فرسخی شاهرود ده رأس مال گاریچی را سوار تراکمه چپاول کرده بردند.

درباب چپاول

۴ ماه سپتمبر خبر رسید سیصد نفر شتر یک منزلی شاهرود بارانداز کرده بود، سوارهای گوکلانی شش نفر ساربان را به قتل رسانیده و شترهای مذکور را چپاول کرده بودند.

درباب حسینزاده

ایضاً خبر رسید مشارالیه از پشت سمنان سردر آورده اموال زیادی چپاول کرده به

سمت ورامین رفتند.

درباب امیر اعظم

نواب والا تلگرافاً و مکتوباً مشغول کارشکنی برای حکومت امیر توپخانه می باشد. در ضمن دلربائی از آقایان و خوانین استرآباد می نماید که او را برای حکومت بخواهند. پنجم ماه مذکور يك نفر گماشته امیر اعظم با دوسوار به استرآباد آمده قونسول راملاقات کرده. مقصود کلیه اقدام قونسول برای آمدن نواب معظم به استرآباد است. تا چه اقتضا کند.

درباب امیر توپخانه

معظم الیه برای آمدن به استرآباد از قونسول روس اطمینان گرفته چند تلگرافات به طهران کرده است. جواب مساعد برسد حرکت خواهند نمود.

درباب حکومت شاهرود

ماهی سیصد و پنجاه تومان مقرری برای حکومت شاهرود و کابینه آنجا برقرار نموده اند. صمصام لشکر وجه فوق را به امیر توپخانه تقدیم کرده حکومت را به مشارالیه واگذار نمودند.

درباب قتل در میر محله

سابقاً به عرض رفته بود حاجی امین الضرب میر محله را به آقا رمضانعلی قاضی اجاره داده، تقی نام مباشر آقا رمضان در این مدت دوسه ماهه تعدیات نموده، خانه شخصی را خواست عمداً تصرف نماید. محمد ابراهیم صاحب خانه ناچار شده يك نفر پا کار را تفنگ زده فوت شد. تقی نام مباشر تیر گرفته مشغول معالجه می باشد. مرتکب را دستگیر، چوب و افری زده حبس است.

درباب تعمیر راه

قریه بابا گلبن يك فرسخی مشرقی خریداری قونسول روس می باشد. امر نموده به توسط امیر اکرم مأموری در دهات استرآباد رستاق رفته روزی سی نفر آدم برای تعمیر راه فرستاده، درشکه قونسول به راحتی رفت و آمد نماید.

درباب محمدعلی میرزا

دوازدهم ماه سپتمبر يك نفر ترکمان اتابائی از قول حاجی آخوند ترکمان اظهار داشت که همین دوسه روزه محمدعلی میرزا به عثوراده وارد می شود. تا چه اقتضا کند.

نمره ۱۸

۲۶ ماه سپتمبر ۱۹۱۲

درباب قتل

۱۷ ماه سپتمبر دونفر رعیت مهتر کلاه چهارفرسخی مغربی به سمت قراسو شکار می‌روند. ترکمانهای جعفربائی يك نفر را تیر زده فوت شد.

درباب روسها

ایضاً خبر رسید قورخانه زیادی روسها حمل بدقراسو نموده‌اند. لاکن دریابیکی و غیره املاک نزاعی صدساله را یا به‌خزیداری یا بدشراکتی باشد از اهالی استراباد می‌گیرند که دهات مخروبه را آباد نمایند. تاجه اقتضا کند.

درباب ایالت

روز نوزدهم ماه مذکور امیرتوپخانه حرکت خود را تلگرافاً اطلاع داده بدامر نایب‌الحکومه مشغول تعمیر کلاه‌فرنگی برای ورود معظم‌الیه می‌باشند.

درباب تعمیر راه

بدعرض رفته قونسول راه قریه باباگلین را امر نموده درست نمایند. برای خرابی راه یک‌ه‌مازو که در فصل زمستان آنها در آنجا جمع شده مانع از حرکت درشکه و عرابه بوده، پانصد تومان از سر کرده‌ها وجه گرفته به‌توسط کربلائی علی نجارباشی روزی سه نفر عمله از قراری چهارهزار وجه داده از يك فرسخی شمالی مشغول تعمیر راه یک‌ه‌مازو می‌باشند. دوفرسخ راه تا پل حاجی يك لك ۲۴۴ که اول خاک جعفربائی باشد تعمیر نمایند.

درباب امیر اعظم

نواب‌والا از آمدن استراباد مایوس گردیده عزیمت بددامغان نمودند.

درباب کموسر

بیستم ماه سپتمبر کموسر به استراباد آمده، شیخ محمدرضای قاجار ملقب بد سلطان‌العلماء به‌موجب اسناد و فرامین که در دست داشت سه‌سنگ ونیم آب رودسر خون محله را مدتی به‌امیرامجد پسر علی‌محمدخان کتولی مشاجره نموده ر اصلاح شده بود، قریه سنگ‌دوین را که از قرای مخروبه کتول است با کموسر بالمناصفه فرار داده آباد نمایند. تا چه شود.

درباب ایالت

بیست و چهارم ماه مذکور امیر توپخانه مقارن غروب وارد دیوانخانه گردیده، به واسطه خرابی منازل در کلاه فرنگی چادر زده، از قرار مذکور خیال دارند در منزل حاجی حسین آقا امین‌الضرب رفته منزل نمایند. حین ورود فوراً برای ملاقات قونسول در قونسلخانه رفته مراجعت نمودند.

درباب قتل

ایضاً خبر رسید به تحریک قهارخان سالار اشجع یک نفر از کدخدایان قریه نوکنده را تفنگ زده کشتند.

نمره ۱۹

۷ اکتبر

درباب چپاول

کوموس روس تراکمه گوکلان را محرک شده، سیصد نفر سوار به سمت بیارجمند رفته اردو انداخته. زوارهای مشهدی در صورتیکه از راه بیارجمند برای آسودگی خود آمده گرفتار سوار تراکمه می‌شوند، نصف شب سوار شلیک تفنگ نموده هفت نفر زوار کاشانی مقتول، سیصد رأس مال از قاطر و یابو و الاغ چاپیده تمام هستی چهارصد نفر زوار که تقریباً ده هزار تومان می‌شد به انضمام مالها و یک نفر بچه ده ساله استرآبادی با یک نفر بچه کاشانی گرفته رفتند. زوارهای استرآبادی لخت و عریان از گرسنگی خود را به شاهرود رسانیده صمصام لشکر دوازده تومان اعانت به ایشان کرده به استرآباد آمدند. تاجه شود.

درباب شاهرود

به سبب اغتشاش تراکمه اهالی شاهرود متوحش شده و ترکمانها خیال چاپیدن شاهرود و نردین را داشتند. چون قبل از ورود محمدعلی میرزا اهالی نردین جمعی تراکمه گوکلان را به عنوان میهمانی طلبیده تماماً را سربریده بودند اینک ترکمانها در مقام تلافی افتاده صمصام لشکر کاغذی به امیر توپخانه عجز کرده حسب الامر پنجاه نفر سوار به ریاست قلی‌خان گتولی ۲۹ سپتمبر حرکت کرده رفتند.

درباب چپاول

یک نفر کرد محله‌ای برای خریدن مال به طایفه اتابائی رفته چهل تومان وجه نقد و لباس او را غارت کرده به شهر آمد.

دربا بروسها

غره ماه اکتبر خبر رسید گماشتگان دولت روس در خاک یموت گردش نموده ثبت خانواری تراکمه چاروا و مالهای آنها [را] با تعداد نفوس گرفته از قرار مذکور مقصود ایشان گرفتن سوار می باشد. تاجه اقتضا کند.

در باب فندرسک

میرزاهادی خان برادر مرحوم ایلخانی به تحریک آقا رمضانعلی مشروطه خواه برای حکومت فندرسک هزار تومان تقدیمی به امیر توپخانه وعده داده، قونسول روس چون از امیر عشایر و امیر امجد به ملاحظه تصرفات در خاک کتول و فندرسک همراهی دارد تقویت نموده ایالت حکومت فندرسک را واگذار به امضای قونسول نموده از گوشه و کنار به ایوانف راپرت دادند رمضانعلی مشروطه خواه مردم را محرك است که امنیت شمارا برهم بزنند. چهارم ماه اکتبر دونفر سوار چکت آقا رمضانعلی را در قونسلخانه برده امر به حبس نمودند. تاجه شود.

درباب روسها

چند روز قبل در استرآباد شهرت دادند از طرف دولت عظمی انگلیس يك نفر صاحب منصب با صد نفر سوار هندوستانی و دو عراده توپ وارد بهرامیان شده، سوارهای چکت روس که در استرآباد مأموریت داشته بیست نفر توقف، بقیه را به گنبد قابوس فرستاده، سالداد روس هم تماماً از قراسو حرکت کرده به گنبد قابوس رفتند.

درباب ترکمانها

ششم ماه اکتبر خبر رسید مجدداً پانصد نفر سوار گوکلانی و طایفه دویچی و خجق ۲۴۳ و بدراق برای چپاول به سمت شاهرود رفتند. عقیده و کالت این است چون امنیت استرآباد به روسها واگذار شده برای گرفتن املاک و تصرفات بعضی قراء استرآباد به جهت ایشان سهل گردیده، تراکمه یموت را قونسول و کموسر روس محرك شده خط راه مشهد را آشوب نمایند که دولت ایران عجز آمده خط خراسان را به آنها واگذار کرده، نوعی که مقتضی پولتیک است رفتار نمایند. تاجه شود.

نمره ۲۵

۲۱ اکتبر - ۱۹۱۲

درباب سرقت

بعد از حرکت محمدعلی میرزا به روسیه سه چهار نفر مشروطه خواه به ضدیت میرزا

اسمعیل خان طهرانی به قرب ۲۴۴ تومان از لباس و چرخ خیاطی به سرقت برده بودند، میرزا اسمعیل به قونسول عارض شده بعد از تحقیقات لازمه امر نمود استاد حسین خیاط کسان حاجی شیخ حسین را که مرتکب بوده با سه نفر دیگر در حبس برده، صد تومان خسارت دکان میرزا اسمعیل خیاط را از ایشان گرفته رها نمودند.

درباب آقا رمضانعلی

به عرض رفته بود مشارالیه سه روز در حبس قونسول مانده ملتزم شد ابداً دخالت در کارهای شخصی حکومت نکند. او را مرخص نمودند و حکومت فنڈرسک و کوهسار را به میل قونسول روس واگذار به علی اکبر خان امیر عشایر گردیده رفتند. تاجچه اقتضا کند.

درباب حاجی شیخ حسین

معظم‌الیه بعد از فرار خراسان به شاه‌رود آمده توقف داشت. چند مرتبه خیال داشت به استرآباد بیاید. قونسول قدغن کرده. تا اینکه کسان حاجی شیخ حسین از قونسول خواهش کردند و ملتزم شدند که معزی‌الیه دخالت در امور کسی نکند. دهم ماه اکتبر وارد شده درب خانه را بسته با مردم ملاقات ندارد.

درباب نزاع خوانین مازندران

سه چهار سال است قاسم خان هژبر خاقان ۲۴۵ با عمویش علی اکبر خان عظام‌الملک نزاع و جدال داشته خسارت زیادی به طرفین وارد شده است. اینک هژبر خاقان به استرآباد آمده و قونسول امر نموده عظام‌الملک آمد. دوسه مجلس است خیال دارند بین ایشان را اصلاح نمایند. تاکنون نتیجه نداده. در صورتیکه طرفین دوهزار تومان به قونسول وجه نقد وعده کرده‌اند به میل هریک رفتار شود بدهند.

درباب روسها

دوازدهم ماه مذکور قونسول رسماً به امیرتوپخانه نوشته در این موقع چون قشون روس وارد خواهد شد به واسطه کمی منزل خواهشمند است عمارات دیوانی را تخلیه کرده به زودی تعمیر نمایند، معطلی برای ورود قشون فراهم نشود. چهاردهم ماه اکتبر به امر قونسول تمام بناء و نجارهای ولایتی را دیوانخانه برده از روسیه تخته «نرات» آورده فرش دیوانی را تخته نصب کرده و مشغول بنائی می‌باشند. تاجچه شود.

در باب قتل

ایضاً در قریه کناره سفرسخی مشرقی دهات ملک زنی بایک نفر جوانی دوست

۲۴۴- مبلغ ذکر نشده است.

۲۴۵- اصل: خان.

بوده شوهرش مخبر شده شب ۱۶ ماه اکتبر توی منزل خود فاعل و مفعول را تفنگ زده، پای تیر فوت شدند. کسان فاعل به میرزا جعفرخان منشی پناه آورده، کسان مفعول خود را به ساعدلشکر پیوسته قرار شد طرفین [مرافعه] شرعی نمایند. آنچه حکم شرع جاری شد رفتار شود.

درباب سالارالدوله

قونسول روس نوزدهم ماه اکتبر به سرکرده های استرآباد خبر داده سالارالدوله در نه فرسنگی طهران اردو انداخته و شبانه خود حرکت کرده معلوم نیست از کدام سمت وارد خواهد شد. از طرف دولت هم سنگربندی [شده] و توپها را روی بدنه استوار و آماده جنگ می باشند. تاچه اقتضا کند.

نمره ۲۱۵

درباب سپهدار

به عرض رفته بود از طرف ایشان نماینده برای متصرفات املاک خالصه استرآباد آمده. اولاً رفتن ایشان به حکومت تبریز اخذ خالصجات استرآباد بوده به همراهی دولت روس و برآمدن مقصود روسها. ثانیاً میرزا علی اکبرخان نماینده سپهدار تمام کارها و تصرفات قراء مزبور را به قوه قهریه روس انجام می دهد. من جمله رفتن ایشان به گنبد قابوس، قریه رامیان را به انضمام پنجاه قریه در بلوک کوهسار تصرف کرده مالیات را به توسط کموسر روس بدهند و تمام عایدات خالصه را سپهدار در طهران تسعیر نموده میرزا علی اکبرخان مالیات خالصه را شخصاً ضبط کرده دیناری به ارباب و وظایف نمی دهد.

درباب امیر اعظم

بیست و چهارم اکتبر نواب والا چند عدد قالی و قالیچه کرمان برای قونسول روس تعارف فرستاده، قونسول به طور پولاتیک ظاهراً پذیرفتند، به رسم امانت در قونسولخانه گذاشتند.

امیر اکرم

مشارالیه به تحریک امیر اعظم بهانه جوئی نموده به سمت مازندران رفتند.

درباب ایالت

به سبب لثامت ۲۴۶ و سختی امیر توپخانه و طمع زیاد اجزاء مخصوص بعضی به طهران

عودت کرده و برخی خیال فرار دارند. فرایشان حکومتی هم هر يك مشغول به كسب [شده]، بعضی به سمت شاهرود و مازندران رفتند.

درباب تراکمه داز

به عرض رفته بود شیخ محمدباقر قریه شیرنگ را بدشراکت قونسول قرارداد داده آباد نمایند. بیست و ششم ماه اکتبر شیخ محمدباقر يك نفر غلام روسی با دونفر چکت برای تعیین پورت به سمت کتول رفته، بعضی از تراکمه داز جلوگیری کرده، این نقطه اراضی متعلق به طایفه داز می باشد. مجدداً از طرف قونسول بیست سوار چکت و يك صاحب منصب رفته، شش نفر از سران طایفه داز را مغولاً به شهر آورده به توسط ایالت حبس کردند. در ضمن شیخ محمدباقر به لجاجت سابقه با ساعدلشکر پنجاه تومان به قنبر غلام قونسول رشوت داده به قونسول راپرت می دهد حرکات تراکمه به تحریک ساعدلشکر بوده است.

درباب آتش سوزی

شب بیست و هفتم ماه اکتبر چهار از شب گذشته بازار استرآباد از طرف جنوب آتش گرفته، به قرب دو ساعت تخمیناً هفتصد در ب دکان، دو کاروانسرا آتش گرفته سوخت. پنجاه هزار تومان قیمت دکاکین، پانزده هزار تومان اجناس محروقه و مسروقه، شصت و پنج هزار تومان خسارت به استرآبادی وارد آمد. ۲۲۷

سالارالدوله

چهارم ماه نوامبر خبر رسید نواب والا از راه نورو کجور ۲۴۸ به محمودآباد کناره دریا وارد گردیده. لکن قونسول روس اظهار داشته به موجب قرارداد جدید ما از نواب والا جلوگیری خواهیم کرد. تاجه اقتضا کند.

امیر اعظم

سیم ماه نوامبر امیر از شاهرود حرکت نموده بین راه شکار و تفریح کنان وارد به قزلق شده، يك رأس قوچ شکاری قبل از ورود برای قونسول فرستاده روز ششم نوامبر مقارن غروب با صد نفر سوار زبده فدایی، هر يك پنج تیره، با يك عدد موزر ۲۴۹ وارد شهر شده شخصاً با چند نفر اجزاء قونسلخانه روس وارد گردیده، سوار و غیره هر يك به منزل سر کرده رفتند. قبل از حرکت از شاهرود وزیر داخله و رئیس نظمیه تلگرافی به نواب والا برای آمدن سالارالدوله به مازندران دستور العمل آمده. تاجه اقتضا کند.

۲۴۷- در انتهای این مطلب حروف «ح س ی ن ق ل ی» (=حسینقلی) یادداشت شده است.

۲۴۸- اصل: کوجور.

۲۴۹- اصل: مظر.